

Charley Toorop 1891-1955 – Een overzicht van haar werk

13 februari t/m 12 april 1982

Inleiding

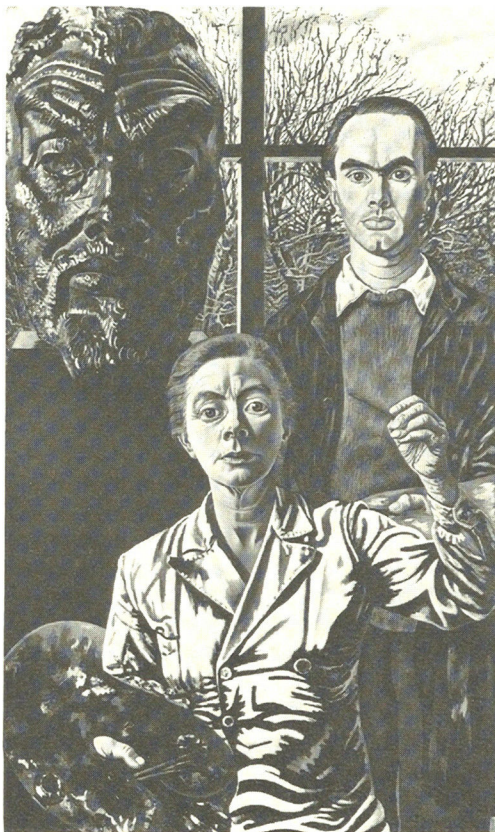
Enkele jaren geleden heeft de familie van Charley Toorop materiaal uit haar nalatenschap vrijgegeven voor onderzoek. Hieruit kwamen zoveel nieuwe gegevens naar voren, dat een compleet overzicht van haar werk kon worden verkregen. Dit vormde de basis van waaruit een keuze kon worden gemaakt voor een overzichtstentoonstelling.

Bij de keuze van de werken is er van uitgegaan een zo volledig mogelijk beeld te geven van het werk van Charley Toorop; van vrijwel alle motieven en stijlkenmerken zijn voorbeelden te zien. Enkele werken werden gekozen wegens documentaire redenen.

De tentoonstelling toont de schilderijen in chronologische volgorde, met als uitzondering de zelfportretten en enkele groepsportretten en verwante stukken. Zo is haar ontwikkeling in stijl goed te volgen en komt bovendien naar voren dat zij in verschillende perioden een voorkeur had voor bepaalde thema's.

Zij heeft invloeden ondergaan van eigentijdse kunststromingen, maar volgde die nooit klakkeloos na. Zij ging haar eigen weg, waarbij zij haar ogen niet sloot voor de oude meesters en voor wat andere schilders bezighield. Charley Toorop koos steeds de zichtbare werkelijkheid als uitgangspunt, maar vaak is die realiteit geladen met een persoonlijke symboliek.

Vincent van Gogh vormde voor haar een grote inspiratiebron, zowel wat zijn schilderwijze betreft als in de keuze van zijn onderwerpen en opvattingen over de kunst. Zijn invloed is in sommige schilderijen duidelijk zichtbaar.

Drie Generaties, 1950, 200 x 120 cm,
Rotterdam, Museum Boymans-
van Beuningen

Zelfportret met zwarte hoed en voile,
1944, 50 x 40 cm,
Otterlo, Rijksmuseum Kröller-Müller

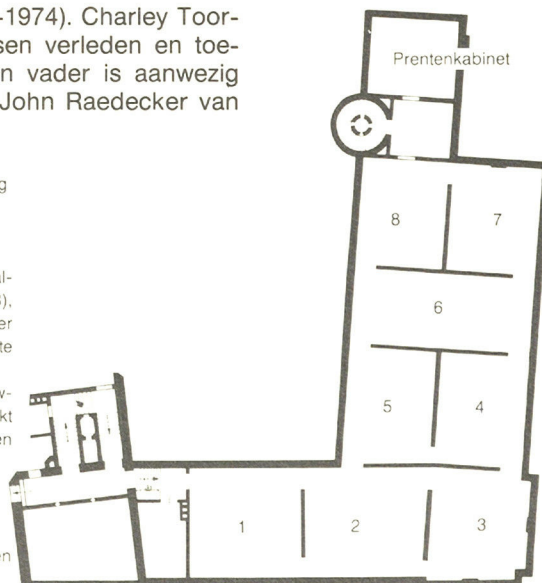
1 Zelfportretten en Drie Generaties

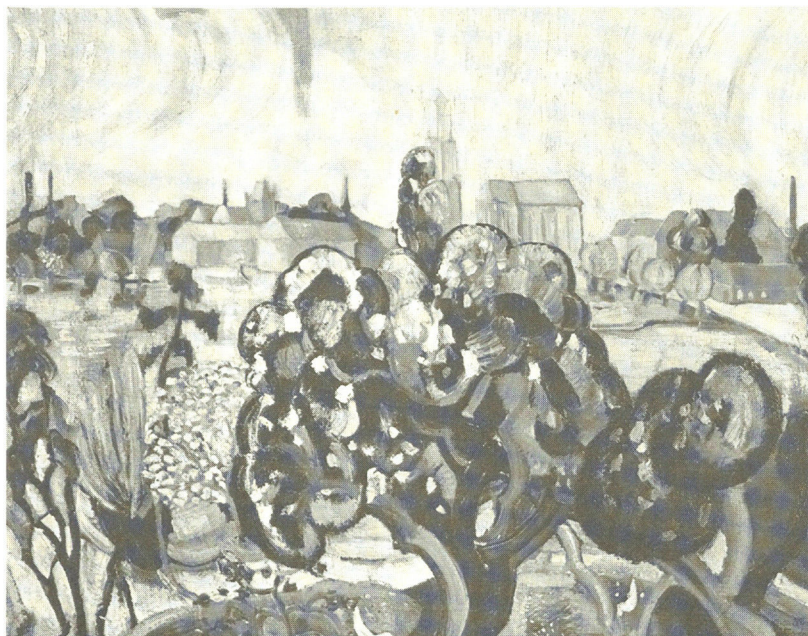
In de zelfportretten, die Charley Toorop gedurende haar hele leven heeft geschilderd, geeft ze een visie op zichzelf. Met een doorringende blik kijkt ze ons aan en geeft tegelijk zichzelf bloot door de kritische manier waarop ze zichzelf uitbeeldt. De 'Drie Generaties' ontstond naar aanleiding van een tentoonstelling van werk van haar vader Jan Toorop (1858-1928), haarzelf en haar zoon Edgar Fernhout (1912-1974). Charley Toorop is de schakel tussen verleden en toekomst. Haar gestorven vader is aanwezig door het masker dat John Raedecker van hem maakte.

Plattegrond van de tentoonstelling

- 1 Zelfportretten
- 2 Jaren 1910-1919
- 3 Jaren 1920-1925
- 4 Vrouwenfiguren (1932), Maaltijd der Vrienden (1932/33), Portretgroep H.P. Bremmer (1938/1939), Stilleven met witte kan (1942)
- 5 Volkslogement (1928), Zeeuwse boeren (1930), Kaasmarkt van Alkmaar (1933), Aan den Toog (1933)
- 6 Jaren 1926-1940
- 7 Jaren 1940-1945
- 8 Jaren 1945-1955

Prentenkabinet: tekeningen en grafiek

Domtoren met bloeiende boom,
Utrecht, 1917, 80 x 100 cm,
Utrecht, Centraal Museum

2 Jaren 1910-1919

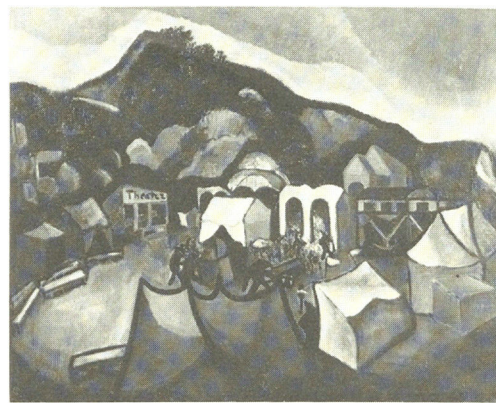
Kermis te Schoorl, 1920, 80 x 100
cm,
Heemstede, Particulier bezit

Het vroege werk van Charley Toorop laat zien hoe zij zocht naar de vorm. Zij schilderde vooral portretten en landschappen, met name in die plaatsen waar zij korte tijd woonde: in Zeeland, Utrecht en Bergen N.-H., waar zij zich na haar huwelijk in 1912 vestigde. Door haar vader was zij in Domburg in contact gekomen met kunstenaars, die een grote belangstelling hadden voor theosofie en antroposofie. De daarmee samenhangende symboliek speelt ook een rol in Charley Toorops werk, wat te zien is in het 'aura' (straling) rond de gezichten van haar kinderen. Zij probeert uitdrukking te geven aan het wezen van de dingen, minder aan individuele verschijningsvormen.

Kleuren zijn belangrijk daarin. De schilderijen en de geschriften van Kandinsky, waarin een verband tussen vorm, lijn en kleur met de muziek wordt gelegd, spraken Charley Toorop zeer aan.

Aan het einde van deze periode werden haar kleuren onder invloed van de schilders van de Bergense School donkerder en ging zij ook stillevens schilderen.

Maaltijd der Vrienden, 1932/33,
130 x 200 cm,
Rotterdam, Museum Boymans-
van Beuningen

3 Jaren 1920-1925

Tussen 1919 en 1921 ging Charley Toorop vaak naar Parijs en kwam daar in contact met veel kunstenaars. Uit die tijd dateert 'Moeder en kind in Parijs', waarin de figuren zó in het vlak van het schilderij geklemd lijken, dat er bijna geen ruimte voor schijnt te zijn. Dit kenmerk, en het feit dat de figuren recht voor zich uit kijken en niet naar elkaar, komt in veel schilderijen terug.

In 1922 maakte Charley Toorop een reis naar de Borinage, als het ware Van Gogh achterna. Ze schilderde in dezelfde mijnwerkersdorpen als hij had gedaan. Wat later ging ze ook naar Zuid-Frankrijk, waar Van Gogh had gewoond. De zonnige landschappen schilderde ze in diens trant.

Om geesteszieken af te beelden bezocht Charley Toorop een psychiatrische inrichting in Utrecht. Ook hierin zijn parallellen te vinden met het werk van Van Gogh.

4 Vrouwenfiguren (1932), Maaltijd der Vrienden (1932/33), Portretgroep H.P. Bremmer (1928/39), en Stilleven met witte kan (1942)

Charley Toorop nam actief deel aan het Nederlandse culturele leven tussen de beide wereldoorlogen. Ze was bevriend met beeldende kunstenaars en schrijvers, die ze in haar ruime huis in Bergen ontving. Het doek 'Maaltijd der Vrienden' bevat hun portretten en van schilders die ze bewonderde. Ze zijn geschaard om een gedekte tafel bij Charley Toorop thuis. Na een eerste opzet schilderde ze de koppen apart in, naar model. Het grote 'Stilleven met witte kan' wordt 'De maaltijd zónder vrienden' genoemd.

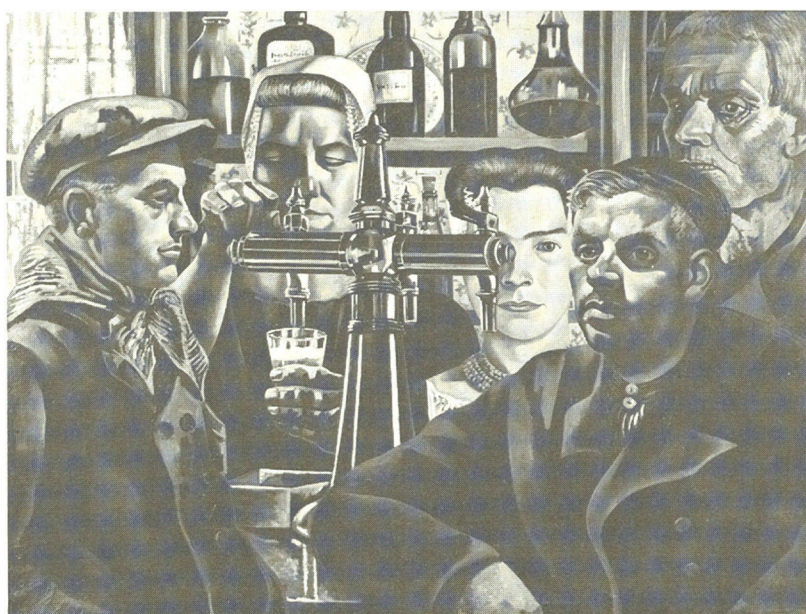
De 'Portretgroep H.P. Bremmer' is een eerbewijs aan deze kunstcriticus en adviseur van mevrouw Kröller-Müller; hij was een van de eersten die lovend over Charley Toorop publiceerde. Het doek is symmetrisch opgezet: in het midden Bart van der Leek, voor wiens erkenning Bremmer veel heeft gedaan, en uiterst links en rechts het echtpaar Bremmer. Verder zijn er kunstenaars afgebeeld, voor wie Bremmer bewondering koesterde.

5 Volkslogement (1928), Zeeuwse boeren (1930), Kaasmarkt van Alkmaar (1933), Aan den Toog (1933)

De betrokkenheid van Charley Toorop met de klasse van arbeiders en boeren is in deze zaal te zien. Ze koos de onderwerpen om de betekenis van deze groepen tot uitdrukking te brengen. Het ging haar niet om de individuele menselijke gevoelens, maar om het gemeenschappelijk lot en het bewustzijn van deze mensen. Onderlinge tegenstellingen tussen de figuren, bijv. tussen de ouderen en de baby, versterken de symbolische betekenis.

De Zeeuwse boeren komen als het ware in slagorde op de toeschouwer af, als een onverzettelijke vastberaden groep. Ze zijn vertegenwoordigers van een klasse, geen individuen.

Charley Toorop bewonderde de 17de eeuwse meesters zoals Rembrandt en Frans Hals. Op aanraden van een kunsthandelaar schilderde ze de 'Kaasmarkt van Alkmaar', als historisch gegeven en tegelijk als eigentijdse weergave van de werkelijkheid. Het werd een krachtmeting met het verleden. Ze liet de kaasdragers in haar atelier poseren en schilderde later de achtergrond ter plekke in.

Aan den Toog, 1933, 121 x 161 cm,
Middelburg, Zeeuws Museum

Stilleven met Junokop, 1936, 90 x 70 cm,
's-Gravenhage, Haags Gemeentemuseum

bouwen en de vreemde sfeer in dat werk roepen associaties op met de droomwereld van het surrealisme.

In Duitsland kwam er in die tijd een figuratieve stroming op in de schilderkunst: de Neue Sachlichkeit. De schilders beeldden het dagelijks leven af, het leven in de grote stad, de zelfkant van de maatschappij, op een realistische manier, met de nadruk op de lelijkheid van de dingen en de uitzichtloosheid van het bestaan. Charley Toorop is met hen verwant in de keuze van haar onderwerpen: de stad met haar kroegen, naakte vrouwen, stillevens met gewone, dagelijkse voorwerpen; maar zij moraliseert of spot niet. Ze geeft haar onderwerpen een eigen kracht en symboliek.

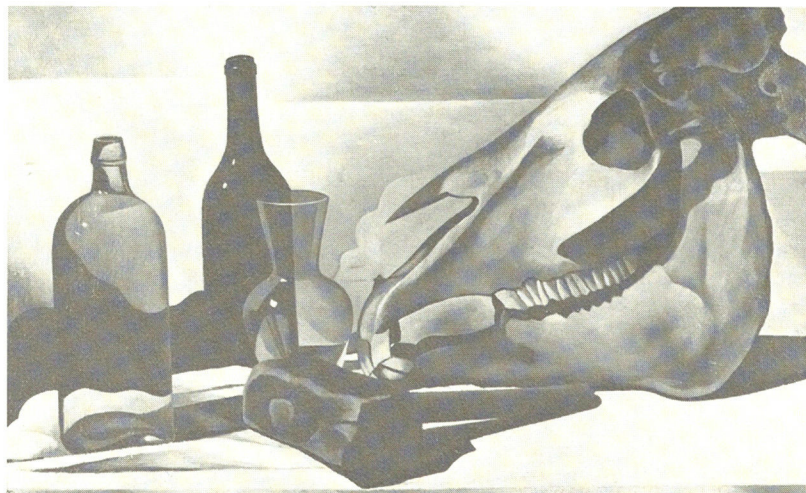
De term magisch- of neo-realisme wordt gebruikt voor het werk van de schilders Koch, Hynckes en Willink. Een van hun kenmerken is de grote aandacht voor de oppervlakken van de objecten die ze weergeven – ze zijn meesters in stofuitdrukking. De keuze van de thema's van deze kunstenaars valt gedeeltelijk samen met die van Charley Toorop (stillevens, rozen, klassieke beelden in de natuur). De laatste schilderde echter de dingen zoals zij ze zag, met een eigen betekenis en niet alsof je ze kon aanraken.

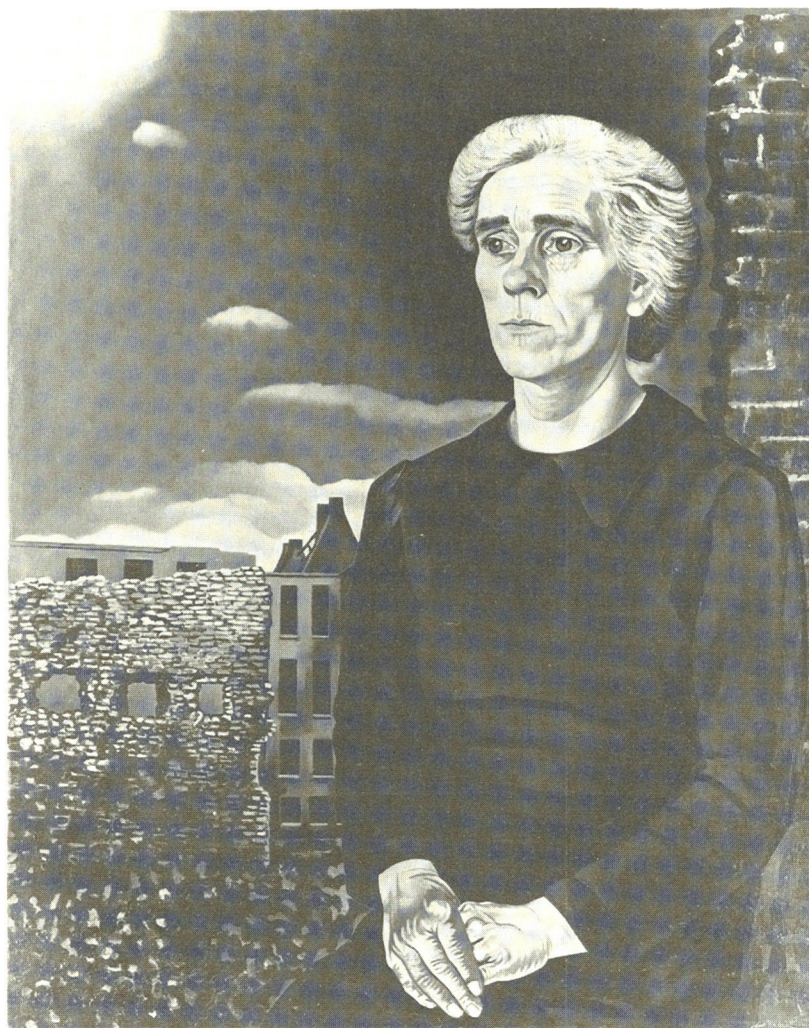
In deze hele periode ontving Charley Toorop veel opdrachten voor portretten.

Stilleven met paardeschedel, 1929, 70 x 115 cm,
Otterlo, Rijksmuseum Kröller-Müller

6 Jaren 1926-1940

Aan het eind van de 20-er jaren werden er in Nederland tijdschriften opgericht, waarin de onderlinge verbondenheid van de verschillende soorten kunsten voorop stond. Charley Toorop was nauw betrokken bij de tijdschriften i 10 en Forum. Ook de film speelde hierin een rol. Zij leerde de beeldmiddelen van de film kennen en paste 'montage' en 'close-ups' toe in haar schilderijen. In 'Muzikanten en dansende boeren' (1927) is het beeld samengesteld uit twee scènes boven elkaar als in een montage. 'Kermis te Middelburg met zelfportret' (1926) is aan de onderkant afgesneden alsof het een camera-beeld is. De combinatie van portret en ge-

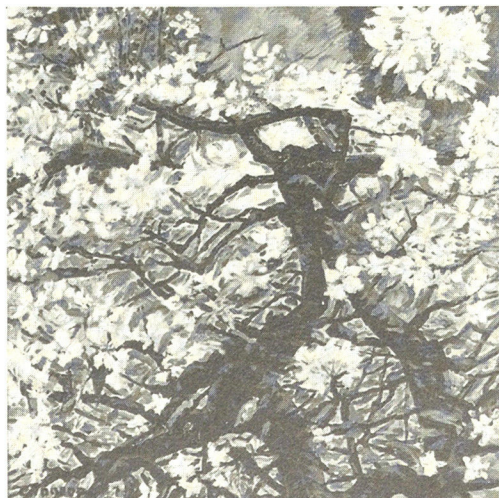

Arbeidersvrouw in ruïnes, 1943,
150 x 123 cm,
Amsterdam, Stedelijk Museum

7 Jaren 1940-1945

Het werk uit de oorlogsjaren heeft een symboliek die direct op de actualiteit betrekking heeft. Zo is de 'Clown' ontstaan na het bombardement van Rotterdam. De figuur, een gevluchte clown, poseerde in Bergen voor Charley Toorop, de achtergrond is geschilderd naar een krantenfoto.

'Arbeidersvrouw in ruïnes' geeft eveneens een beeld van de werkelijkheid, maar hier lijkt de lucht op te klaren, de figuur zit recht op, met hoop voor de toekomst. Zelf zei Charley Toorop over deze figuren, dat de

Bloesem, 1951, 60 x 60 cm,
Particulier bezit

eerste de bourgeoisie voorstelde en de tweede het proletariaat – misschien een interpretatie achteraf.

Bovendien ontstonden in deze periode stillevens en enkele landschappen.

8 Jaren 1945-1955

Na de oorlog schilderde Charley Toorop veel stillevens, vooral met huishoudelijke voorwerpen en bloem-, bloesem- en vruchtenstukken. Van sommige onderwerpen maakte ze soms meerdere versies.

De achtergrond van enkele stillevens en van 'Drie Generaties' wordt gevormd door kale wintertakken. Ze kunnen het symbool zijn voor de naderende dood van Charley Toorop.

Prentenkabinet

In verhouding tot haar schilderijen zijn er maar weinig tekeningen, en nog minder prenten van Charley Toorop. Meestal zijn het zelfstandige tekeningen, een enkele keer maakte ze een voorstudie voor een schilderij, zoals voor 'Drie kinderen met speelgoed'. Haar kracht lag niet in het tekenen, en waarschijnlijk was ze zich daarvan ook goed bewust.

Openingstijden:

dinsdag t/m zaterdag 10-17 uur,
zon- en feestdagen 14-17 uur.

Bij de tentoonstelling verschijnt ook een catalogus (96 pp, 6 kleurenafbeeldingen en 76 zwart-wit afbeeldingen) ad f 17,50

Colophon:

uitgave:	Centraal Museum Utrecht
tekst:	Matty Veldkamp
vormgeving:	Daan Out
druk:	Drukkerij Elinkwijk, Utrecht